

Kuo žemiausiai lenkiuosi Anai Helenai Saprykinai,
įsileidusiai į savo atminties Prūsiją.

„[...] ir gamta, pasiruošusi sutikti kai kurias valstybes ir paklojusi joms lopšį, nenumatė vietos Prūsijai.

Nėra nei prūsų tautos, nei Prūsijos žemės.

Vokietiją sukūrė gamta, o Prūsiją – žmonės.”

E. Lavisse, *La Jeunesse du Grand Frédéric*, 1891, p. V.

Tėvas

Jurgio mokykloje sykį lankėsi rašytojas Julius Backeris. Pasakojo apie senuosius prūsų dievus, šventąsias ąžuolų giraites, gebėjimą susikalbėti su vilkais ir vėjais, apie aitvarus, renkančius žvaigždžių auksą ir nešančius žmonėms.

– Laiko dievas Janas, – pasakojo Julius Backeris, – turėjo du veidus. Vienas žvelgė į praeitį, o kitas – į ateitį.

– Tai kaipgi jis gyveno, jeigu nematė dabarties? – pašoko nuo suolo Jurgis.

Mokytojas Šliobitenas tuoj atskubėjo su liniuote. Nemosikavo ja, negrasino, tik laikė rankoje, bet mokiniai žinojo, ką tai reiškė. Jeigu ne svečias, liniuote tuoj būtų kirtęs per delną.

– Argi dera garbų svečių užsipulti tokiais jūžūliais klausimais? – sušnypštė Šliobitenas, akys liepsnojo pykčiu.

Bet rašytojui Backeriui Jurgio klausimas patiko.

– Turi galvą ant pečių, – pagyrė vaiką. – Iš tikrųjų aklas dievas, ogi tasai, kas dabarties nemato, tikrai yra aklas, šią šalį nesyk paklaidino, – senasis rašytojas susimąstė, nykščiu ir smiliumi įniko glostytis barzdelę, paskui turbūt ir visai užmiršo į salę susirinkusius vaikus. – Prūsija yra labai keista šalis, – kalbėjo senukas kone užsimerkęs. – Jai būdingas kažkioks lemtingas neapibrėžtumas. Tai šalis, kurioje jaunatviškas, gali sakyti, net paaugliškas ryžtas nebepavelka seniokiškų prietarų, šalis, kur moralę keičia aklas paklusnumas...

Paskui užsidengė rankomis akis, taip pastovėjo gerą minutę ir, atgręžęs į vaikus vėl pralinksminėjusį veidą, tarė:

– Todėl šaliai labai reikalingi tokie išmintingi vaikai, jaunimas, kuris senam laiko dievui gebėtų papasakoti apie dabarties reikmes, kad anas nebūtų toks aklas.

Bet liniuotės Jurgis tąsyk neišvengė. Mokytojas aplankė jo tėvą, ir abu ilgokai kalbėjosi apie neklusnius vaikus.

Vėliau Jurgis nesyk galvos apie tą dievą, žvelgiantį sykiu ir į praeitį, ir į ateitį. Aklojo dievo šmėkla jį parlydės ir po Didžiojo karo namo, į gimtuosius Dvišakius netoli Tilžės. Visa ten bus sugriauta. Tik rūkykla styros, išrietusi juodą kaklą. Tiek teliks iš Preikšų sodybos. Lyg milžinas be galvos.

– Senosios Prūsijos nebėra. Tegyvuojau naujoji! – kumštelės jį girtas batsiuovys ir atkiš raudonus aulinukus. Su jais Jurgis ir nukeliaus į Ėžaičius. Kad neišprotėtų iš nusivylimo ir ilgesio, eidamas svajos apie žemę, kurios būtinai turės. Kada nors. Augins javus. Ir žydinčius sodus. Keista, lyg sulipusi, dviguba žvaigždė jį lydės – aklas dievas Janas – Jurgis prisimins vaikystės mokyklą.

Tą vakarą jaunimas ketino susibėgti pas Kliukus. Jų troba to-
kia didelė, kad kiti Ėžaičiuose sodybą vadino dvaru. Kai sustaty-
davo pasieniais Helmuto Kliuko drožtas kėdes, visokiais paukš-
teliais, širdelėmis ir žiedynais išmargintas, kai ant tujų susėdavo
panaitės, visos lininiais nériniais išpuoštais perdrobuliais, siuvi-
nėtais pečiais ir riešais, visoms ant kaklų stiklo ir gintaro karo-
liai, plaukai spalvotais kaspinais perpinti, suklostyti ant galvų
(jo Ėvės kasos – visų storiausios, linksmi kaspinėlių kuokšteliai
šonuose), tai atrodydavo, kad Kliukų troba žydėte žydi, ir nėra
gražesnės vietos visoje žemėje. Jurgio, einančio į Kliukus, kur
jaunasis Vilhelmas jau čirpino smuiką, širdis smarkiai plakė. Visa-
da taip buvo, širdis visada bėgo prieš jį pas Ėvę, bet šįkart buvo
itin neramu – juk atsiveikinti ketino.

– Oira, oira! – šįsyk merginos pačios sau vienos šoko, išsigal-
vodamos vis naujų judesių, joms jau neužteko strakinėti vienai
prieš kitą ir sveikintis naginėtomis kojėlėmis, švysčiojo sijonai,
nériniuoti pasijoniai, pynėsi juostos.

– Oira, oira! – Ana tūpčiojo pačiame merginų rato vidury, ir
visos darė tą patį, sijonai pūtėsi, atrodė, kad skleidžiasi kokios
nepaprastos gėlės. O tada, nardydamos viena pro kitą, jos, su-
glausdamos žieduotas rankas, ėmė pinti pynimus. Jau ta Kliukų
Anė – kad tik pasimaivyti: net po du žiedelius susimovusi ant
kiekvieno pirštelio! Sukiojasi, liekną liemenį susiveržusi raudonai
ir žaliai marginta juosta, gręžiojasi taip, kad matyti raštuotomis
kojinėmis apmautos blauzdos.

Jo Ėvė tai visiškai kitokia, net keista, kad jiedvi seserys. Anė
žvitri, greita, tokių mėlynų akių, kad jei į kokį vaikną pasižiūri,
šiam kažgi kas apsiverčia viduriuose, daugelis dievagojasi esą
tai širdis, kažkaip atitrūkusi nuo krūtinėje ją prilaikančio siūlo ir

nusiritusi į papilvę. Užtai kai jo Èvė pasižiūri šviesiai pilkomis akimis, Jurgį apima šventa ramybė, jis net išgirsta varpą tilindžiuojantį, nors tokį vėlų vakarą jokia bažnyčia skambinti nė neketina. Ir žiedų jo Èvė nemūvi. Nė vieno, bet jos laibi piršteliai ir be žiedų atrodo gražiausi.

Jurgis sustoja prie pat slenksčio. Èvė, pajutusi žvilgsnį, linksmai krūpteli ir ima šypsotis. Ta šypsena jam – Jurgiui – skirta. Jis žino, nors mergina į jį nė nežvilgteli.

O štai ir Pėteris su ubiku atskuba. Kitais instrumentais groti jis nemoka, užtat švilpynę pučia su tokiu pragarišku linksnumu, kad visiems įsiskausta galvos. Todėl vakarotojus baisiai nudžiugina skudutininkas Arnas. Jo išpūsti garsai minkšti ir negarsūs, bet švilpynės šaižumą nugesina. O paskui jau ir Jonas Grigolaitis atvelka būgną. Dundėjimas prikelia bernus, ir šie, lankstydamiesi merginoms, išardo linksmą jų pulkelį.

Jurgis sugriebia Èvę už rankos ir išvilioja laukan.

– Iškeliauju, – atsidūsta kone negirdimai.

– Tai neisi tarnauti į Graibuvą? – klausia nusiminusi Èvė.

– Nei į Graibuvą, nei į Bugsnynus, nei į Lankainius. Žinai, koks samdinio uždarbis. Ne tokio gyvenimo tau, Ève, noriu, – spusteli įkaitusius jos pirštelius. – Ar lauksi?

– Žinoma, lauksiu. Tik ar besugrįši kada iš tos Amerikės? Kokia gražuolė ims ir pavilios...

– Ève, čia palieku širdį. Su tavimi, – ir akimirkai Jurgio veidas priglunda prie merginos kaktos. Tik mirksniui. – Grįšiu. Pirksiu žemės ir ūkį. Tu būsi tikra šeiminkė.

Paskui ima ir klupteli. Èvės sijono kraštą pabučiuoja. Kaip vėliavą, kuri neleis jo vilties laivui nuskęsti.

Jau gal savaitę prašėsi priimamas į kokį laivą, bet burlaiviams netiko, nes nieko apie juos neišmanė: nei kaip mazgus rišti, nei kaip stiebais karstyti. Gražuolė britų „Leila“ suposi ant bangų, stiebais kutendama debesis, bet kur tau – šiam burlaiviui išmanių rankų netrūko.

– Patarčiau Juodkrantėje pasimokyti jūreivio amato, tan kurortan daug laivų atplaukia, – patarė daržovių prekeivis, atplaukęs iš Karklės su špinatais ir ridikėliais.

– Verčiau plauk Australijon. Įsiprašyk į kokį garlaivį kūrikui, – anam iš savo valties atitarė kitas prekijas.

– Ar tai ne į Australiją plaukė didysis „Waratach“? Dingo be menkiausių žinių, – pasakė moteriškė, valtimi atplukdžiusi kiaušinių.

– Ne be žinios dingo „Waratach“. „Marlou“ keleiviai matė, kaip jis susprogo.

Rodės, jūroje nebuvo taip saugu, kaip Jurgio svajonėse atrodė. Nuėjo bažnyčion pasimelsti. Kadangi paskutiniai skatikai jau buvo pasibaigę, krito prieš Dievo Motinos statulą ant kelių, paskui net kryžium atsigulė. Galingoji, didingoji – meldė kniūbsčius – neapleiski. Padėk man, Švenčiausioji Mergele, kitą krantą pasiekti, laimės tai nė neprašau, pats susikursiu, murmėjo Jurgis be perstojo ir ūmai išgirdo tarytumei kokį atsaką, kad jūsų noras išklaudytas, galite keltis.

– Kelkis, – už kojos jį tampė stambus kaip meškinas žmogus. – Ar žemes pardavei, kad ant grindų kniūbsai?

– Kad žemes parduoti galėtum, privalai jų turėti, – atsiliepė Jurgis. – Bet kai žemes jau turėsiu, tikrai nė už ką neparduosiu.

Ilgai juokėsi geraširdis galiūnas, kad toks žemės kirmis į jūrą veržiasi, paskui pasiūlė:

- Kad neturi perkamųjų, atėik tarnauti į „Reginą“.
- Ar „Regina“ Amerikėn plaukia? – net aptirpo Jurgis.
- Ton pačion, kur, manai, pinigais lyja.
- Aš užsidirbsiu.

Milžinui, matės, patiko atkaklus jaunuolis, tai štai kaip jam kalbėjo:

– Galiu užstoti tave prieš kapitoną. Esu to laivo kokas, kitaip virėjas. Hansas, – tvirtai spustelėjo irgi nemenką Jurgio ranką. – Gal net mano padėjėju tapsi.

Ak, kaip juokėsi Hansas Šniolė, kai Jurgis ir vėl puolė prieš Švenčiausiąją Mergelę ant kelių! Dabar jau dėkodamas už tai, kad išsyk išklausė padriką maldą.

Bet kapitonas santūriau vertino virėjo norą gauti pagalbininką.

– Tepadirbės mašinų skyriuje. Pamėtys į tas ugnies koseres anglis. Tikiuosi, moka dirbti kastuvu?

Ir Jurgis Preikšas atsidūrė pačiame laivo dugne, prie žioruojančių katilų, be perstojo reikalaujančių mitalo. Kiti kūrikai – juodaodžiai. Jurgis dar niekada nebuvo matęs tokios spalvos žmonių, iš pradžių net pagalvojo, kad jie pajuodo nuo anglių, ugnies ir dūmų, ir kad jis pats greit nuo kitų kūrikų kūno spalva nesiskirs.

Tik vėliau, kai apsirato su tamsa ir pragaro blykstėmis, atvėrus katilų dureles, įžvelgė ir kitokių skirtumų. Jį žavėjo išraiškingos plačios lūpos, akinamai balti akių obuoliai ir dantys, nepriekaištingai sudėti lankstūs kūnai, sakytum, nė nedirbantys, tik žaidžiantys su ugnimi, todėl, įsižiūrėjęs į anglis svaidančius jaunos galiūnus, įsiklausęs į darbo ritmą, išgirdo dainą, truputį nuobodoką ir ilgesingą, bet ir gyvasties nestokojančią.

Ir jis, Jurgis Preikšas iš Mažosios Lietuvos, po dienos antros su kitais kūrikais jau šoks jų darbo šokį. Jaus, kaip įsitempia ir

stangrėja raumenys, kaip dar tampriau susipina sausgyslės, ir kaip gyvenimo daina teka jo kūno kraujo upėmis. Bilas, Semas ir Sulis – tokie kūrikų vardai. Trumpi. Paprasti. Jurgį jie perkrikštijo Džordžu.

Jurgis greit tapo savas, nesvarbu, kad vaikino plaukai buvo gerokai šviesesni ir už nunokusias kviečių varpas, o oda, nors vasarą ir įrudusi nuo šienapjūtės ir kitų lauko darbų, čia, laivo papilvėje, tapo blyškesnė už popierių. Keista, galvojo Jurgis, čia jie keturiese, užmiršę gal net gimtąją kalbą, ką bekalbėti apie gimtinės kvapus, šoka prie garo katilų, o ten, viršuje, turtingi ponai grožisi saulėtekiais ir saulėlydžiais. Ir nuobodžiauja, keikia tuštumos pritvinkusias dienas.

Juos maitino, tiesa, sočiai. Gaudavo daug riebios košės su plaukiojančiais mėsos gabalais – ugniakurių darbas ne paliegėliams. Bet labiausiai Jurgis brangino kelias laisvas nakties minutes prieš užmiegant. Kai stodavo kitų kūrikų pamaina, tuomet jie keturi pakildavo į denį, žinoma, į tą darbininkams atitvertą dalį ir, prieš panirdamas į nė sapnų nekamuojamą nuovargio miegą, žvilgsniu apglėbdavo vandenyno platumas. O jei dar mėnuo, jei žvaigždės!.. Apimdavo tokia pilnatvė, kad tykiai šypsodavosi jo laukiančiai ateičiai, ir Ėvės lūpos šypsodavosi prieš užmiegant.

Viskas mūsų gyvenime bus gerai, šnabždėjo jos, todėl Jurgiui sunkumai atrodė kaip šventė. Šventė – maudžiantys iš nuovargio kaulai, šventė – nakties dangus, žvaigždėtu kupolu apvožęs ir laivą, ir vandenyno platumas. Žinojo – šventė bus ir darbas žemyne. Nekeliaus ir per daug nesižvalgys – ko jam?! – tik dirbs ir užsidirbs, o tada grįš ir nusipirks ūkį, karvės braidys po žolę, avelės kramsno krūmokšnius, šiekštus visokius, tvarte žviegs paršeliai, arklidėse prunkštaus arkliai...

Jurgis nugarimzdavo į tokias tikras svajones, jog rodydavosi, kad pirštais braukia šiurkštoką avių vilną. Ar visa tai apie Ėvę? – kartais klausdavo pats savęs. Ir atsakydavo – žinoma, apie ją. Uršė, jo sesė, juokdavosi: troškimas turėti ūkį neturi nieko bendro su meile, kurią, anot jos, įrodanti tik stipri, visa nugalinti ir gal net neįveikiama trauka, o visi tie turėjimai ir neturėjimai – tik pasiteisinimas.

Plaukė gal jau šeštą parą, kai vieną Jurgio draugų – Sulį, patį jauniausią, tik vos keturiolikos (gal dėl to Sulis buvo amžinai alkanas, juk augo), miegantį sugriebė už pažastų du prievaizdai ir nuvilko į pat užpakalinį denį, kur kartais ir labai negražių dalykų įvykdavo.

– Už tai, kad pavogei kepalą duonos, būsi nubaustas! – rėkalodami anie surišo visai nesipriešinantį paauglį. Vienas ant galvos buvo užsivožęs šiaudinę skrybėlę, surištą po kaklu, bet Jurgiui vis tiek buvo keista, kad vėjas jos nenuplėšia. Paskui pats save sugėdino, kad tokią draugui nemalonią valandą mąsto niekus. – Išmesime vandenynan žuvims, kad kitiems nekiltų noro vogti!

Sulis ėmė muistytis. Nors žinojo, kad šeimnininkui neparanti tokia didelė auka, sunerimo. Ką gali žinoti? Gal dėl pavyzdžio ims ir išmes.

– Nedarykite to! – pašoko Jurgis, jau spėjęs pramokti vieną kitą žodį angliškai. – *Don't do it!*

Bet Jurgio pasipriešinimas tik dar labiau paakino anuos du žaliūkus veikti. Vienas užsimojo ir kirto Jurgiui bizūnu. Kaip kokiam gyvuliui.

Jurgis stvėrėsi už degančio žando. Tarsi gyvatė įkirto. Bet jis vis tiek nesiliovė šaukti:

– Ne! *Don't!* Dievas prakeiks!

– Tai stoka į jo vietą.

Jurgis žingtelėjo į priekį. Jam dažnai taip atsitikdavo. Kūnas imdavo veikti greičiau, nei protas apsvarstydavo pasekmes.

– Ir gerai.

– Taip tik sutaupysime.

– Kvailas išsišokėlis paskęs bangose už neapgalvotą drąsą.

Bet už borto neišmetė. Gal sutrukdė į denį besirenkantys darbininkai, atrodantys gana grėsmingai. Jį nuplakė. Ir kiekvienas kirtis, atrodė, nuskina nuo dangaus žvaigždėlę ir įsodina į nugarą.

Kai Jurgį baigė plakti, sau pačiam jis atrodė šviesus kaip dangus.

– Tau reikia pasiekti Arizoną. Ten aukso kasyklos, – patarė Hansas Šniolė, ir Jurgis nusprendė vėl lįsti gilyn, tik šįsyk ne į laivo dugną, o po žeme. Jis bus aukso ieškotojas. Jau kuris laikas įtarė savy pulsuojančią ieškotojo gyslą. Juk galėjo po truputėlį Prūsijos žemėse netoli mylimosios kapanotis, bet ne – visko jam reikia, ir greit. Pilnais šaukštais. Vargo, beje, irgi.

Nedaug kas išdrįsdavo leisti į ką tik išsprogdinto kalno vidurius, nedaug kas ryždavosi statyti įtvirtinimus, pravalyti kelius, bet tiems, drąsiesiems, ir didžiausias laimikis šypsodavosi. Galėjai rasti tokį aukso grynuolį, kad ne tik žemės gabalėliui, dvarui užtektų. Jį praminė Auksiu – *Goldie* – gal dėl kupetos vešlių šviesių plaukų, gal dėl linksmų gintaro krislelių akyse, o gal dėl neužgesinamo tikėjimo savo sėkme.

Štai ir dabar, vos nugriaudėjo sprogimas, į kalno duburius leidžiasi Jurgis ir Pėteris, milžinas iš Švedijos, dar šviesesniais nei Jurgio plaukais. Šitaip jiedu su Pėteriu ir keliauja – nuo vieno

kalno prie kito. Paskui sprogdintojus. O sykj, kai Jurgj užgriuvo sprogdimo sutrupintos uolienos, Pėteris atkasė draugą iš nuoplaisų krūvos ir, šiurkščiai keliais pliaukštelėjimais per veidą atgaivinęs, ėmė kamantinėti, ar regėjęs kalno mergą.

– Kokią mergą? – supyko tada Jurgis. – Mačiau tik savo Ėvę, tiesė rankas į mane.

– Turbūt gerai neįsižiūrėjai, – savo laikėsi Pėteris. – Iš tikrųjų tai turėjo būti kalno merga. Šeimininkė. Sakai, tiesė rankas į tave. Žinoma, norėjo kalne tave amžinai įkalinti. Bet tu turi Pėterį.

– O tu, Pėteri, turi mane.

Kartais jiedu nuvykdavo į Finiksą, artimiausią miestą. Vis tai būdavo Pėterio užgaidos, juk negali, sakydavo, amžinai kaip kurtis lindėti po žeme, kur tesutiktum kalno mergą. O jis, tas Pėteris, norėjo gyvų. Mergos jam buvo didžiausia atgaiva ir širdperša. Juk ir jos tam tikra prasme buvo aukso ieškotojos. Tik kasdavo jį, jau išgrynintą, suformuotą į monetas ar papuošalus iš vyrų kišenių.

Pėteris buvo dosnus, todėl jo kišenės ištuštėdavo labai greitai. Jurgis niekada su saliuų merginomis laiptais aukštyn nelipdavo, sėdėdavo tolimiausiame kampelyje, pasistatęs vienu vieną bokalą, net kalbėtis su merginomis vengė, vis atrodydavo, kad šios vagia jo Ėvės žodžius. Sugrįš namo, o Ėvė – nebylė. Visi jos žodžiai jam pavogti.

Bet sykj iš linksmojo kambario Pėteris išėjo labai susikrimtęs. Ji verkė. Tiek tepasakė. Ir įniko Pėteris tą verksnę kas dieną lankyti. Pirkto ne brangius papuošalus, o žaislus, mat atrodė, kad jo mylimoji – dar vaikas. Bet greitai taip ir atsitiko. Jiedu ėmė lauktis kūdikio. Pėteris Unę vedė.